

DRŽAVNO-PARTIJSKA PRIPREMA JAVNOSTI ZA SUĐENJE NADBISKUPU STEPINCU

Proglašen krivim i prije započetog kaznenog postupka

(Primjer zagrebačkog dnevnika »Vjesnik«)

Berislav JANDRIĆ, Zagreb

Na temelju novinskih napisa i karikatura, autor pokazuje kako je totalitarna, komunistička vlast, u bivšoj jugoslavenskoj zajednici i tadašnjoj Republici Hrvatskoj, nastojala pripremiti javno mnijenje. Brojni napisi i karikature u najčitanijem dnevnom listu »Vjesnik« imali su zadatak da upoznaju široku javnost s predstojećim suđenjem zagrebačkom nadbiskupu Alojziju Stepincu.

I.

Javno glasilo – dnevni list, tiskovina ili bilo koja novina – koje izlazi u velikom broju primjeraka, u velikoj nakladi, predstavlja važan izvor u istraživanju i rekonstrukciji povijesnih događanja naznačenog vremena. Naime, kako ta glasila izvješćuju, obavješćuju i prenose razne poruke građanstvu, ona formiraju javno mnijenje. Kako su javni mediji u totalitarističkim zemljama uvijek u rukama vladajuće stranke, što je bio slučaj i u bivšoj jugoslavenskoj državi, oni nisu bili slobodni, nisu mogli objavljivati i izražavati slobodno (novinarsko) mišljenje. Bili su nesamostalni, sputani, »vezanih ruku« (zbog financiranja), kontrolirani i prisiljeni da objavljuju informacije i daju tumačenja, koje im je odredio partijsko-državni vrh, točnije Odjeljenje za agitaciju i propagandu (Agitprop) Centralnog komiteta (CK) Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) sa sjedištem u Beogradu. Agitprop je djelovao strogo hijerarhijski i centralizirano, na svim razinama, »brinući« se o cjelokupnome društvenom životu. Povezanost između viših i nižih organizacija bila je čvrsta. Komunikacija među njima odvijala se putem »direktiva«. Svaka jugoslavenska republika imala je u okviru Agitpropa nekoliko sektora djelovanja, a jedan od najvažnijih bio je »sektor za štampu«. »Rukovodilac za štampu i agitaciju mora na svom teritoriju pratiti ne samo cjelokupnu štampu nego i centralnu partijsku štampu, kako bi bdio da politički i drugi stavovi u štampi ne odstupe od pravilne partijske linije, te da se direktive centralne štampe i primjenjuju i pravilno protumače. On određuje kakvi članci treba da uđu u štampu i o čemu treba pisati, što treba naglasiti (...). Osim potpune kontrole svega što izlazi iz

tiska, postoji i konkretan zahtjev što i kako pisati.«¹ Zapravo država, odnosno Partija, diktila je većinu poruka, naslova, koji su objavljeni u javnim glasilima. »Uspostavljajući vladavinu nad javnošću, novine i drugi mediji ispunjavaju svoju osnovnu funkciju – mobiliziranje masa.«² Uspostavom totalne kontrole nad svim medijima na području čitave države, javno se mnijenje željelo oblikovati u skladu sa zadanim modelom u socijalističkim zemljama, napose u Sovjetskom Savezu, odnosno u skladu s ideologijom Komunističke partije.

II.

Osim tekstovima, tiskovni medij služi se fotografijama i karikaturama, koje su sastavni dio tiskovnih glasila. Dokumentarna fotografija predstavlja ogledalo i vizualizaciju proteklih događaja odnosno prošlosti, međutim karikatura je likovni izraz koji namjerno deformira realnost, odnosno prikazuje stvarnost. Njome se pokazuju slabosti i mane i pojedinaca i društva. Zadatak novina u tom vremenu bio je upoznati građanstvo sa svima koji su pružali otpor novoj vlasti. Tome su služila svakodnevna izvješća sa suđenja, stroge i dugogodišnje kazne, prinudni rad, konfiskacija imovine, gubitak političkih i građanskih prava, objavljivanje imena i prezimena radi kompromitiranja onih koji su bili protiv državnih akcija ili politike nove vlasti. Agrarna reforma, proglašena 23. kolovoza 1945., izazvala je najviše nesuglasica. Njome je u jednom trenutku oduzeto 85 % crkvenih imanja.³ Svi koji su bili protiv političkih smjernica vlasti, koji su izlazili iz zadanih društvenih okvira, došli su pod udar zakona.⁴ Prema članku 13. stavak 2. »Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države« pod udar su došli mnogi teroristi i terorističke skupine, kojima je cilj bio rušenje postojećega komunističkog režima. Nakon oslobođenja, odnosno završetkom rata 1945., u novinama je evidentiran manji broj suđenja protudržavnim »elementima«. Međutim, tijekom 1946. i 1947. suđenja su puno intenzivnija, a sudi se svima, a najviše je pod udar došlo katoličko svećenstvo. »Pastirsko pismo« bilo je samo uvod u jedan od najvećih sudskih procesa u Hrvatskoj.

---

¹ Zlata KNEZOVIC, »Obilježja boljševizacije hrvatske kulture (1945.–1947.)«, *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb (dalje: ČSP), 1/1992., 106.

² Katarina SPEHNJAK, »Uloga novina u oblikovanju javnog mnijenja u Hrvatskoj 1945.–1952«, ČSP, 2–3/1993., 166.

³ Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb, 1999., 256. Opširnije usp.: Marijan MATICKA, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945. – 1948.*, Zagreb, 1990.

⁴ Po Kaznenom zakonu iz 1946., smrtna kazna mogla se izreći zbog zabranjene trgovine, šverca, skrivanja robe, trgovine devizama, dragocjenostima itd. Iste radnje u većini slučajeva nisu imale samo ekonomska obilježja, nego su velikim dijelom promatrane i tretirane kao političko neslaganje i sukob s novom vlašću, a tada su kazne bile drakonske.

III.

U ovoj raspravi bit će predstavljeni napisi i karikature u zagrebačkim dnevnim novinama »Vjesnik«⁵, koji je imao veliku nakladu. Bezbrojni članci, prilozi, analize, izvješća, intervjui, fotografije i karikature, objavljeni na stranicama toga lista, bavili su se problematikom KPJ/KPH kao i revolucionarnim preobražajem našega društva u cjelini, a na vrlo uvredljiv i vulgaran način prikazivali su nadbiskupa Stepinca i Katoličku Crkvu. Zadatak je bio oblikovanje javnog mnijenja pred najavljeno suđenje. Širom države dnevni je tisak otpočeo objavljivati kojekakva izvješća, često lažna, sa željom da izazove razdor ili barem podjelu među klerom.⁶ Ostaje činjenica, koja je neupitna, da je Stepinac bio žrtva totalitarnog sistema, da je Komunistička partija bila »stvarni tužitelj«, da je njegova osuda donesena unaprijed, prije uhićenja, da je nisu donijeli »službeni suci«, nego suci Partije. Sve ostalo, uz pomoć javnog tiska, bila je predstava, kazalište i cirkus za »široke narodne mase«.⁷

IV.

Budući da je službena komunistička ideologija imala negativan stav prema religiji, osobito prema Katoličkoj Crkvi u Hrvatskoj, sukob među njima bio je neizbježan.⁸ Iako su »demokratska prava«, u koja je ulazilo i pravo na slobodu vjeroispovijesti, bila zajamčena, u praksi su bila ipak samo deklarativna.⁹ Komunistička je vlast svoje građane-vjernike, posebno katolike, tretirala kao neprijatelje države, odnosno svoje vlastite. Naime, nova je vlast činila sve da umanja ugled Katoličke Crkve, da odvрати mase od odlazaka na crkvene obrede, koji nisu javno zabranjivani, ali polaznici koji su im prisustvovali bili su na određeni način isključivani iz javnoga i društvenoga života. Partija i Crkva vodile su vrlo oštru borbu za utjecaj i pozicije u društvu.¹⁰ Partija za pridobivanje masa, odvrćanja

⁵ Prvi broj *Vjesnika* (Politički vjesnik) izišao je 24. lipnja 1940. *Vjesnik* – Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte Hrvatske izlazi 12. svibnja 1945. u Zagrebu. Od tada do danas izlazi svakodnevno, mijenjajući izdavača: 30. studenoga 1945. mijenja naziv u *Vjesnik* – Narodnog fronta Hrvatske, a 27. veljače 1953. u *Vjesnik* – Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske. Najveću nakladu imao je tijekom 1945. kad je svakodnevno izlazio u više od 90.000 primjeraka. Tijekom kasnijih godina naklada pada. (Berislav JANDRIĆ, »Izvori i literatura za proučavanje Komunističke partije Hrvatske – Saveza komunista Hrvatske 1945.–1978.«, *ČSP* 2/1982., 169.)

⁶ Aleksa BENIGAR, *Alojzije Stepinac, hrvatski kardinal*, II. izdanje, Zagreb, 1993., 504.

⁷ Vinko NIKOLIĆ, *U službi domovine, studije, ogledi, portreti*, Zagreb, 1996.

⁸ B. JANDRIĆ, Komunistički totalitarizam u sukobu s Katoličkom crkvom u Hrvatskoj (1945.–1953.)«, *Dijalog povjesničara – istoričara* 2, Zagreb, 2000., 617.

⁹ Ustavni i zakonski propisi o položaju vjerskih zajednica u Jugoslaviji (Hrvatskoj) bili su formulirani u dokumentima Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) i Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) te prošireni i precizirani na Drugom zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu, (29. studenoga 1943.). Stella ALEXANDER, *Church and State in Yugoslavia since 1945*, Cambridge, London, Melbourne, 1979., 210.

¹⁰ B. JANDRIĆ, Položaj Katoličke crkve u Hrvatskoj u poslijeratnim godinama (1945.–1953.), *Croatica christiana periodica, Časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu*, Zagreb, 42/1998., 49.

pučanstva od religije, tj. njegova »oslobađanja od misticizma«. ¹¹ Kako taj proces nije našao na veliko razumijevanje vjernika, pojedine skupine članova Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) i Komunističke partije (KP) poduzimale su akcije »nasilnog uvjeravanja« (fizički napadi i maltretiranja svećenika, uništavanje crkvene imovine itd.) ¹², organiziranje raznih sportskih priredaba i sletova, u vrijeme mise ili crkvenih blagdana, kojima je građanstvo, a pogotova školska djeca, moralo prisustvovati. ¹³ Ipak, organi KP nisu uvijek odobravali takve oblike »borbe« svoje bojovne omladine protiv religije, te su pojedinci za teža počinjena djela bili kažnjavani, iako ne suviše visokim partijskim kaznama. U pitanjima religije i manifestacije religijske svijesti KP je bila posebno stroga prema svojim članovima. Zbog »ljevičarske krutosti« članovima Partije bilo je zabranjeno prisustvovati crkvenim obredima. ¹⁴

Crkva se također borila za svoje vjernike. Budući da je bila izvan komunističkog dohvata, a njezino djelovanje nije bilo moguće zabraniti kao ni valjano kontrolirati, a bila je relativno dobro materijalno zbrinuta, te stoga neovisna sa školovanim klerom, predstavljala je vrlo opasnog protivnika postojećem totalitarnom režimu. Kako se njezino djelovanje nije moglo službeno zabraniti, Katolička je Crkva ostala jedina autonomna institucija i postala utočištem svima onima koji su došli u sukob s novom vlašću. Sukob totalitarne komunističke vlasti s Katoličkom Crkvom nije bila posebnost samo Hrvatske, odnosno Jugoslavije. Trend sukoba bio je također prisutan u nekim zemljama Istočne Europe. Uhićenja, sudski procesi i osude visokih crkvenih dostojanstvenika (nadbiskupa i kardinala) na duže ili kraće zatvorske kazne zbile su se osim u Hrvatskoj (i Jugoslaviji), u Mađarskoj (1948.), Čehoslovačkoj (1951.), Poljskoj (1953.) i Albaniji.

Uzroci naglog i snažnog sukoba između Partije i Crkve bili su višeznačni. Neki od njih su: borba za »narodne mase«, odnosno vjernike, ugroženost od opasnog i nezavisnog protivnika, strogo centraliziranog, nadnacionalnog, koji je bio izvan dohvata kontrole Partije, a pod ingerencijom Svete Stolice. Nadalje, ideja stvaranja nacionalnih crkava, a time i mogućnosti za veći utjecaj Partije na Crkvu, kao i odvajanje Katoličke Crkve u Hrvatskoj od Vatikana, ostali su bez uspjeha. Uvođenje marksističkog obrazovanja u škole, ograničavanje vjeronauka samo na osnovne škole (fakultativno), agrarna reforma, kojom je Crkva najviše oštećena, kontinuirano diskreditiranje Katoličke Crkve i na kraju pritvaranje nadbiskupa Stepinca 17. svibnja 1945. – bili su nagovještaj nadolazećeg i teškog sukobljavanja između države i Crkve. Međutim, vrhunac krize odnosa između komunističkih vlasti i Crkve bilo je »Pastirsko pismo« za vjernike, koje je 20. rujna 1945. izdala Biskupska konferencija Jugoslavije, predvođena nadbiskupom A. Stepincem. Partijske su direktive u svim dijelovima društva provođene u djelo brzo i djelotvorno, uz pomoć državnog aparata. S Katoličkom Crkvom to nije bio slučaj. Ona je ostala izvan dohvata i

---

¹¹ K. SPEHNJAK, »Prosvjetno-kulturna politika u Hrvatskoj 1945. – 1948.«, *ČSP*, 1/1992., 94.

¹² *Isto*.

¹³ Pod parolom »Dok traje obnova, nema odmora« građani su morali, obično u vrijeme mise, »dobrovoljno« provesti godišnje određeni broj sati na radu (gradnji kulturnih domova itd.).

¹⁴ Nada KISIĆ-KOLANOVIĆ, »Problem legitimiteta političkog sustava u Hrvatskoj nakon 1945.«, *ČSP*, 3/1992., 190.

Partije i države, no zato je platila visoku cijenu. Njezin prvi čovjek u Hrvatskoj, zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac, uhićen je i po kratkom postupku osuđen.¹⁵

Religija je imala važnu ulogu u životu stanovništva u Hrvatskoj pa je Partija trebala stanovništvo, vjernike pripremiti na konačan obračun s Crkvom. Stepinac je bio nepopustljiv. Nije pristajao ni na kakve kompromise, nego je predlagao da komunistička vlast o položaju Katoličke Crkve razgovara izravno sa Svetom Stolicom, jer je samo ona kompetentna za donošenje odluka vezanih za crkvena pitanja. Komunističkoj vlasti nije preostalo drugo nego da pokrene represivni aparat protiv njega, odnosno Katoličke Crkve, te ga izvede pred »narodni sud«. Montirani sudski proces, koji je bio pokrenut godinu i pol dana nakon završetka rata, pod egidom »Nije važno što nemamo sudaca od zanata. Važno je da imaju demokratske ideje i da su odani komunističkoj partiji«,¹⁶ bio je tek maska za konačni obračun komunističke vlasti s Crkvom.

V.

»Pastirsko pismo« od 20. rujna 1945. predstavljalo je, po mišljenju tadašnje vlasti, »poziv križarima i ustašama za pobunu protiv Jugoslavije«¹⁷. U svezi s »Pastirskim pismom«, 21. rujna iste godine napisano je još jedno manje poznato pismo vrlo oštrim tonom, adresirano na katoličke svećenike u čitavoj državi – okružnica za kler »Nadbiskupi i biskupi u Jugoslaviji, Časnoj braći i svećenicima, Blagoslov i pozdrav u Gospodu«.¹⁸ Ta pisma, po mišljenju vlasti, pokazala su »da Crkva nije spremna surađivati osim uz vlastite uvjete«¹⁹. Kako je, po mišljenju komunističkih vlasti, Katolička Crkva imala hipoteku ustaštva iz Drugog svjetskog rata, i sklonost prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH), a ideju jugoslavenstva, federalizma i komunizma nije prihvaćala, zagrebački dnevnik »Vjesnik« započeo je seriju napisa, fotografija i karikatura u kojima se vrijeđalo predsjednika Biskupske konferencije Jugoslavije, nadbiskupa Stepinca, i samu Katoličku Crkvu. U naznačenom tisku objavljujane su izjave najviših partijskih rukovodilaca, ponajviše Josipa Broza Tita, Vladimira Bakarića, Borisa Kidriča, Rodoljuba Čolakovića i drugih. Sam J. Broz izjavio je: »Svećenici u Hrvatskoj odigrali su u toku rata protunarodnu ulogu, oni su radili potpuno suprotno s onim što propovijedaju, tj. ljubavi prema bližnjemu, međusobnom razumijevanju i poštovanju.«²⁰ Što se suđenje Stepincu više približavalo, izjave su davali državni tužitelj Jakov Blažević, Ivan Krajačić itd.

¹⁵ Bibliografski pogled u knjige o kardinalu Alojziju Stepincu (objavljene u Jugoslaviji, hrvatskoj emigraciji i samostalnoj Republici Hrvatskoj u razdoblju od 1946. od 1993.) vidi u: Ivan DAMIŠ, *Ulomci za povijest Katoličke crkve u Hrvata*, Zagreb, 1995., 261.

¹⁶ Vladimir HORVAT, »Nadbiskup Alojzije kardinal Stepinac i totalitarni režimi«, *Obnovljeni život, Časopis za religioznu kulturu* 1–2, Zagreb, 1999., 161.

¹⁷ S. ALEXANDER, *nav.dj.*, 73.

¹⁸ Sadržaj okružnice »Nadbiskupi i biskupi u Jugoslaviji, Časnoj braći i svećenicima, Blagoslov i pozdrav u Gospodu« usp. u: Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Fond republičke konferencije Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske, 1945., 21. rujna 1945., K/1.

¹⁹ S. ALEXANDER, *nav.dj.*, 73.

²⁰ I. DAMIŠ, *nav.dj.*, 252.

VI.

Ovdje će biti predstavljeni samo najvažniji novinski napisi, odnosno stavovi političara, te naslovi koje su dali novinari ili redakcija, kao i karikature, od objavljivanja »Pastirskog pisma« do početka suđenja nadbiskupu Stepincu, 30. rujna 1946. Zadatak je bio priprema (dijela) javnosti za predstojeći »događaj« – suđenje.

Dva tjedna nakon objave »Pastirskog pisma«, u listopadu 1945. V. Bakarić, predsjednik Narodne vlade Hrvatske, dao je tim povodom intervju rekavši: »Ovo je pismo najbolji dokaz na kojoj je strani pomanjkanje dobre volje za pravilno rješenje odnosa Crkve i države.«²¹ Nadalje Bakarić izjavljuje kako ga čudi tvrdnja da se proganja Crkva i kler. »Tako nas se optužuje da smo 'nevine' svećenike sudili na smrt, a 'protivnike fašističke ideologije' i, naravno, sasvim nevine franjevce iz Širokog Brijega postrijeljali bez suda. (...) Čitava je javnost mogla vidjeti i po ustaškoj štampi, kakvo je to leglo izdaje bilo, i kakvi su ti franjevci bili propovjedači nacionalne mržnje i organizatori pokolja. Gotovo su svi poginuli s puškom u ruci, a bilo je među njima i ustaških funkcionera.«²² »Ponovo tvrdim« – nastavio je Bakarić – »da kod nas nema nikakvog progona Crkve. (...) I sada se obraćamo (ne jedamput) na svećenike s molbama da u svojim župama itd. rade na daljnjem zbližavanju naših naroda. Mislim da nitko ne može nazvati progonom Crkve, što je na pr. hapšen i suđen Josip Miler, koji je nabavljao krivotvorene propusnice i ustaške funkcionere prebacivao iz Zagreba u šumu.«²³

Pod naslovom »Najveći broj ustaških koljača u Hrvatskoj odgojen je u redovima klerikalnih organizacija«²⁴ – »Vjesnik« je objavio napis koji donosi analizu stanja od 1941. nadalje, pitajući se gdje su čuvari vjere i morala bili tijekom protekle četiri godine. »Kako su tada vladali 'pastiri svojih stada'? Koji je od biskupa katoličke crkve u Hrvatskoj ili Jugoslaviji podigao svoj glas protesta protiv onog nemilosrdnog i zvijskog klanja, što su ga vršili ustaše u Hercegovini, Bosni, Lici, Dalmaciji i drugdje nad nevinim Srbima, Hrvatima, Židovima i Ciganima?« Što su oni učinili da spriječe »mučenje i svirepo ubijanje ljudi, žena i zaista nevine djece po zloglasnim logorima u Jasenovcu, Staroj Gradiški i drugima?«²⁵

Demonstracije koje su izbile zbog agrarne reforme i incident u Zaprešiću, kad su prilikom posvete nove župe, na nadbiskupa Stepinca bacana jaja i krumpiri. bili su povod za novi napis. Tom prilikom »svećenik Matija Pasiček izvukao je ispod crne mantije revolver i počeo pucati po narodu, te ranio seljaka Vida Šimunića. Isti je inače bio poznat kao zloglasni ustaša iz Vinagore (...) boreći se u redovima ustaša. Ovakav ustaški bandit nije još izopćen iz redova poštenih katoličkih svećenika, već mu se povjerava novoosnovana župa u Zaprešiću, a narodu se naređuje da ovakvog zločinca i krvnika koji puca u seljake izdržava i hrani.«²⁶

---

²¹ *Vjesnik*, 6. listopada 1945.

²² *Isto*.

²³ *Isto*.

²⁴ *Isto*, 27. listopada 1945.

²⁵ *Isto*.

²⁶ *Isto*, 14. studenoga 1945.

Sovjetski književnik Ilja Erenburg uputio je pismo »Izvjestiji« iz Moskve, analizirajući biskupsku poslanicu i makinacije opozicije u Hrvatskoj. U podužem članku on izjavljuje: »Meni je nadstojnik franjevačkog samostana u Zagrebu, otac Modest, pripovijedao tužno, da se je usprkos propisa velik broj redovnika priključio ustašama i da je sudjelovao u zvjerskim nasiljima protiv srpskog pučanstva. Prof. teologije [Andrija] Živković je priznao 'da nije primjetio progone uperene protiv crkve, pa se je čudi(o), što biskupi protestiraju danas, kada uopće nisu nikada protestirali protiv krvavih zlodjela Pavelića'.«²⁷

»Časne sestre osuđene zbog nečasne švercerske rabote. Pred narodnim sudom odgovarala su dva profesionalna švercera i osam časnih sestara milosrdnica zbog šverca ukradenom kožom. Opatice časnih sestara družbe sv. Vinka Paulskoga iz Zagreba pokušale su zamijeniti svoje služenje vjeri, na koje se inače neprestano pozivlju, smišljenim izigravanjem zakonskih propisa o nedopuštenoj i kažnjivoj trgovini racioniranim artiklima.«²⁸ U samostanu sestara milosrdnica, u Frankopanskoj ulici u Zagrebu, pronađeno je 214 kg krupona (vrsta goveđe kože) za džonove. Na koži se nalazila oznaka »UNRRA za Jugoslaviju«. Protiv dviju časnih sestara postupak je obustavljen, dvije su proglašene krivima, ali za neznatnu ulogu u ovom djelu, oslobođene su kazne, a ostale su časne sestre osuđene na kazne od 2,5 do 3 godine prisilnog rada, s gubitkom građanskih prava u istom trajanju, kao i vrlo visokom novčanom globom.

Predsjednik Narodne vlade Hrvatske V. Bakarić dao je izjavu o ustaškoj djelatnosti u crkvenim ustanovama naglasivši: »Nije istina, da se hapse i progone svećenici. Ima u zatvoru koliko znadem, svega nekoliko svećenika. (Šalić, Crnković i Šimecki). Oni se nalaze u zatvoru u vezi s istragom protiv Lisaka, ustaškog pukovnika, koji je nedavno došao u Zagreb, da bi u zemlji organizirao terorističke grupe.«²⁹ Potom je Bakarić nastavio: »Samo držanje najvišeg klera pod konac ustaške vladavine i na početku oslobođenja je pokazalo, da postoji čvrsta veza između okupatora i ustaša i tog dijela visokog klera.«³⁰

Dio visokoga katoličkog klera bio je, prema Bakarićevoj izjavi, »pomagač ustaških zločinaca. Već se duže vremena primjećivalo da su u raznim crkvenim ustanovama postojala uporišta, ili bolje rečeno punktovi, razni kanali, koji su vodili od ustaša iz inozemstva u zemlju. (...) Činjenica, (je) da je Kaptol primao u svoje okrilje poznatog ustaškog zločinca Lisaka. (...) Naši narodi neće više nikada dozvoliti da crkva postane protunarodna ustanova, koja bi služila tuđim zločinačkim i imperijalističkim ciljevima. Samo takva crkva, kojom će rukovoditi narodni svećenici prožeti istinskim rodoljubljem, moći će odigrati i vršiti onu misiju koja joj je u narodnom životu namijenjena.«³¹

Naslovi u javnim glasilima koji su transparentno predstavljali stav Partije, izišli iz »radi-onice« Agitpropa CK SKH, kao i »običnih radnika«, prema Stepincu i Katoličkoj Crkvi, a sve u funkciji pripremanja sudskog procesa:

²⁷ *Isto*, 15. studenoga 1945.

²⁸ *Isto*, 9. prosinca 1945.

²⁹ *Isto*, 16. prosinca 1945.

³⁰ *Isto*.

³¹ *Isto*.

»Svećenike, koji iskorištavaju crkvu za svoj protunarodni rad, treba privesti zasluženoj kazni. Katolički episkopat nije počistio iz svojih redova krvave ustaške zlikovce. On ih je uzeo upravo u zaštitu.«³²

»Jedan dio katoličkog svećenstva pod izlikom 'prekrštavanja' Srba mamio je naše narode u ustaške klaonice. Katoličko svećenstvo, osim nekoliko svećenika – časnih iznimaka, nije ni jednom riječju osudilo strašne zločine okupatora i njegovih slugu. (...) dio katoličkog svećenstva postao je otvoren pomagač ustaša i drugih koljača u uništavanju naših naroda.«³³

»Jedan dio katoličkog klera pomagao je sve ustaške zločine, pa i ubijanje djece. Nadbiskup Stepinac izručio je partizansku djecu potpornoj ustanovi Karitas časnim sestrama – ustaškinjama.«³⁴

»Nadbiskup dr. A. Stepinac naređivao je podređenim svećenicima da mole za krvnika Pavelića.«³⁵

»Nadbiskup Stepinac nije poduzeo ništa da iz ustaškog logora Jasenovac spasi 7 katoličkih svećenika.«³⁶

»Nadbiskup dr. Stepinac i ostali predstavnici crkvenih vlasti preuzeli su na čuvanje dragocjenosti, koje su ustaše masovnim ubijanjima i pljačkom oteli narodu. Otkrivanje dragocjenosti iz ustaške 'državne riznice' u Franjevačkom samostanu na Kaptolu.«³⁷

»Nadbiskup Stepinac i protunarodni dio klera htjeli su krvavo ustaško zlato iskoristiti za borbu protiv naroda.«³⁸

»Franjevački samostan na Kaptolu bio je uz nadbiskupske dvore najveće žarište zločinačke ustaške djelatnosti.«³⁹

»Povodom pronalaska dragocjenosti ustaške 'Riznice' na Kaptolu – 'Čista savjest' nadbiskupa Alojzija Stepinca.«⁴⁰

»Narod osuđuje protunarodni rad jednog dijela katoličkog svećenstva. Građanstvo Deželićeve ulice, kao i mnogih drugih ulica Zagreba, protestira protiv zloupotrebe Crkve i vjere od strane nadbiskupa Stepinca i drugih svećenika u protunarodne svrhe.«⁴¹

»Novi primjeri protunarodnog rada jednog dijela katoličkog klera. Nadbiskup Stepinac sa svojim istomišljenicima uperio je oštricu svoje mržnje protiv svega što je narodno, što je demokratsko, što želi učvršćenje naše mlade republike.«⁴²

---

³² *Isto*, 22. prosinca 1945.

³³ *Isto*, 28. prosinca 1945.

³⁴ *Isto*, 9. siječnja 1946.

³⁵ *Isto*, 17. siječnja 1946.

³⁶ *Isto*, 26. siječnja 1946.

³⁷ *Isto*, 30. siječnja 1946.

³⁸ *Isto*, 31. siječnja 1946.

³⁹ *Isto*, 1. veljače 1946.

⁴⁰ *Isto*, 2. veljače 1946.

⁴¹ *Isto*, 4. veljače 1946.

⁴² *Isto*, 19. kolovoza 1946.

»Sve se veze sjedinjuju u samostanima, župnim dvorima itd., a konačno svršavaju u rukama Stepinca.«⁴³

»Javni tužilac izdao je nalog da se dr. Alojzije Stepinac liši slobode i stavi u pritvor.«⁴⁴

»Prekinute su niti prljavog protunarodnog posla zagrebačkog nadbiskupa.«⁴⁵

»'Mi smo za vrijeme okupacije znali tko je Stepinac.' Narod Zagreba radosno je pozdravio odluku o izvođenju Stepinca na sud.«⁴⁶

»Odgovornost Stepinca za nasilno prekrštavanje Srba u doba okupacije.«⁴⁷

»Iz svih krajeva Hrvatske stižu mnogobrojni brzozavi u kojima narod pozdravlja hapšenje nadbiskupa Stepinca.«⁴⁸

»S grupom protunarodnih svećenika i narodnih neprijatelja dr. Alojzije Stepinac odgovoran je kao glavni inspektor za sva zlodjela i mučka ubijanja, koja su križarske bande izvršile nad našim narodom.«⁴⁹ (Iz pozdravnog brzozava prosvjetnih radnika grada Karlovca javnom tužitelju NRH)

»Javno tužilaštvo i Vrhovni sud Hrvatske i dalje primaju mnogobrojne pozdravne brzozave iz čitave zemlje. 'Dugo smo čekali kad će konačno biti onemogućen inspirator ustaško-križarskih zločina dr. Stepinac' – pišu radnici poduzeća Obnove iz Beograda.«⁵⁰

»Vrhovi Katoličke Crkve nisu htjeli sporazum s narodnim vlastima zato što su postali agentura okupatora u toku rata i žele ostati i dalje strana agentura.«⁵¹ (Predavanje V. Bakarića u Studenskom domu u Zagrebu)

VII.

Tjedan dana prije početka suđenja, »Vjesnik« je objavio »optužnicu« pod naslovom »Poraz Stepinca«. To je bila »optužnica« prije službene, one javnog tužitelja. Ona navješćuje da će »uskoro nadbiskup dr. Alojzije Stepinac biti izveden na optuženičku klupu pred Vijeće Vrhovnog suda Narodne Republike Hrvatske. On će pred sudom odgovarati prvenstveno kao 'inspirator i glavni organizator ustaško-križarskog terorizma'. Ali optužnica, koju će u ime naroda protiv Stepinca podnijeti javni tužilac, neće se zaustaviti samo na tome, već će obuhvatiti i period izdajničkog rada ovog nadbiskupa u vrijeme neprijateljske okupacije naše zemlje. (...) Od sloma stare Jugoslavije do oslobođenja domovine, djelatnost Stepinca samo je nadopunjavala krvničko orgijanje Pavelića. Od 1941. do 1945. klerofašisti ne samo da su bili glavni oslonac ustaške politike, već su bili duhovno jezgro ustaštva. (...) Svojim 'prekrštavanjem' Srba, Stepinac i dio katoličke crkvene hijerarhije

⁴³ *Isto*, 17. rujna 1946.

⁴⁴ *Isto*, 19. rujna 1946.

⁴⁵ *Isto*.

⁴⁶ *Isto*, 22. rujna 1946.

⁴⁷ *Isto*.

⁴⁸ *Isto*, 25. rujna 1946.

⁴⁹ *Isto*, 27. rujna 1946.

⁵⁰ *Isto*, 28. rujna 1946.

⁵¹ *Isto*, 30. rujna 1946.

pomogli su ustašama da pokolju stotine hiljada bratskog stanovništva. Dok su razbojničke ustaške horde klale, pljačkale, palile i žarile, Stepinac je stiskao ruku Paveliću, obilazio kasarne i blagoslivao krvnike hrvatskog naroda. (...) Rasprava protiv Stepinca ustanovit će ono što je već svima poznato, ustanovit će da je upravo preuzvišeni nadbiskup u tako zvanoj ustaškoj državi bio čimbenik sa svojom posebnom ulogom. Zajedno s Pavelićem on je potegnuo mač protiv svih slavni boraca za slobodu i bolju budućnost našeg naroda. (...) U dosadašnjem dijelu procesa protiv Lisaka, Šalića⁵² i ostalih otkrivene su činjenice koje Stepinca terete kao rukovodioca svih protunarodnih političkih akcija koje su trebale biti priprema i sastavni dio inostrane intervencije. Iskazi optuženih otkrili su svrhu 'pastirskog pisma', povezanost Kaptola i rukovodstvo Stepinca nad ustaško-križarskim terorističkim organizacijama. (...) Stepinac je konkretno htio da uništi Narodnu Republiku Hrvatsku i Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju i da na vlast dovede zločince. (...) Čitava ta zločinačka družina sa Stepincem na vrhu – u stvari je malobrojna, ali spremna na svaki zločin. (...) Tako je Stepinac htio da se ponovno prolijeva krv, htio je rat, htio je novu invaziju Jugoslavije, iako je znao da bi takva invazija donijela nova razaranja, nove hiljade mrtvih, nove suze, (...) I to je bio još jedan odlučan poraz razbojničke Stepinčeve politike (...). Uskoro će Vijeće Vrhovnog suda Narodne Republike Hrvatske strogo ali pravednom osudom i kažnjavanjem svih krivaca za suze i krv naroda, odlučno prekinuti djelo krvave i podle narodne izdaje čije je glavni stan bio na Kaptolu, a glavni kolovodja Stepinac.«⁵³

VIII.

»Cilj opravdava sredstva« – stara je poslovice koja je u sukobu države i Partije došla do punog izražaja. Javnost je bila svakodnevno pripremana na suđenje nadbiskupu Stepincu. Epiteti kojim su titulirani svećenici, Stepinac i Katolička Crkva, bili su neiscrpn, neutemeljeni, puni mržnje i netolerantnosti. »propovjedači nacionalne mržnje«, »leglo izdaje«, »organizatori pokolja«, »klevetničke i provokatorske biskupske poslanice«, »mučenje i svirepo ubijanje ljudi«, »šverceri«, »čvrsta veza između dijela visokog klera i ustaša«, »pomagači ustaških zločina«, »Kaptol utočište ustaškim zločincima« itd. To je naišlo na zdušnu osudu i gnjev građana, koji, svakodnevno bombardirani medijskom propagandom, nisu imali prilike upoznati se s argumentima druge strane, budući da je kompletan tisak bio u rukama vladajuće partije, a vjerski je tisak je ili zabranjivan ili nije izlazio zbog pomanjkanja rotopapira ili zapljene tiskarskih strojeva.⁵⁴ Partijski forumi, preko svojih transmisija, »organizirali« su javne prosvjede i proteste po državnim ustanovama, tvornicama itd., a »prisiljavali su radnike i službenike da potpišu peticiju kojom se zahti-

⁵² Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera, Zagreb, 1946.

⁵³ *Vjesnik*, 23. rujna 1946.

⁵⁴ Nakon rata nestao je velik broj vjerskih tiskovina. Ostale su još samo službena, dijecezijska glasila. *Službeni list Nadbiskupije Zagrebačke* prestao je izlaziti polovicom 1946. Kratko vrijeme u 1945. izlazio je *Dobri pastor* – vjesnik zagrebačkih župa, a tijekom 1946. vjerski listi *Istina*. Kao katolički dvotjednik izlazili su još neko vrijeme *Gore srca*, koje je izdavalo u Pazinu Društvo sv. Mohora za Istru, i *Glas srca*. S. ALEXANDER, *nav. dj.*, 308.

jeva smrtna osuda».⁵⁵ Taj dio posla bio je odlično »odrađen«. Naime, time su do maksimuma potaknuli revolt većine društva, građana, protiv Stepinca i Katoličke Crkve, tako da nije dolazilo u obzir ništa osim stroge zatvorske kazne, koja je najavlјivana. Kao što se zna, Stepinac je osuđen na 16-godišnji strogi zatvor. Stepinčevim braniteljima koji su tražili saslušanje svjedoka obrane, to u načelu nije bilo dozvoljeno.⁵⁶ Brzjavni podrške tužilaštvu, sudstvu itd. stizali su iz čitave tadašnje države, kao i od građana iz pojedinih dijelova Zagreba.

Partija i nova totalitaristička vlast namjeravali su od početka koristiti Stepinca i Katoličku Crkvu za svoje političke ciljeve, iako su ga u Srbiji smatrali ratnim zločincem. Razlog određene tolerancije prema Stepincu bila je želja da se na Zapadu komunistička vlast prikaže kao tolerantna prema vjeri, a posebno prema Katoličkoj Crkvi. Nakon objave »Pastirskog pisma« vlast je uvidjela da od suradnje koju je ona željela diktirati Stepincu i Crkvi, neće biti ništa. Uvelike je pojačala represiju prema slobodi savjesti, vjeroi, Crkvi, slobodi izražavanja i političkim slobodama. Naime, komunistički režim osjećao se sigurnim kad je sputavao osobne slobode. Zagrebački dnevni list »Vjesnik« odigrao je svoju ulogu kako su je isplanirali tadašnji vlastodršci.

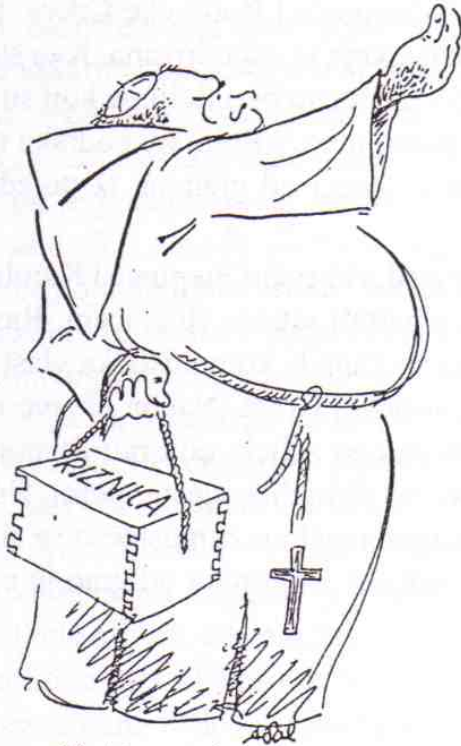
Zaključak

Tadašnje partijsko rukovodstvo, odnosno državno-partijski vrh Jugoslavije i Hrvatske »shvatio« je »Pastirsko pismo« kao opravdavanje za radnje koje su učinjene tijekom ratnih godina. Hipoteka NDH i ustaštva bila je »velika«, a suradnja s novom vlašću svakim danom sve slabija. Kako kompromis između nove vlasti, tj. komunista, i katoličkog klera nije bio na vidiku, sukob je bio neizbježan. Josip Broz tražio je od Vatikana da povuče nadbiskupa Stepinca iz zemlje, prije početka suđenja, da bi se izbjegao sudski proces. Vrhovni poglavar Katoličke Crkve to je odbio. Vrlo žestoki pritisci na svećenstvo ojačali su poziciju Crkve u Hrvatskoj. Međutim, partijski represivni aparat bio je pokrenut i više se nije mogao zaustaviti. Sve se stavlja na teret Stepincu i Katoličkoj Crkvi. Okrivljuju se i za radnje koje su izvan pameti. Priprema javnosti preko Agitpropa bila je temeljito provedena. Podrška javnosti iz čitave tadašnje države, pozdravni brzjavni javnom tužitelju zbog uhićenja Stepinca, velik broj napisa, fotografija i karikatura – doveli su do stanja da je zagrebački nadbiskup A. Stepinac proglašen krivim i prije započetoga kaznenog postupka. Sam tijek suđenja i ponašanje javnog tužitelja prema obrani te na kraju izrečena stroga i »pravedna« kazna, sve je to bila predstava koju je režirala totalitarističko-komunistička vlast.

⁵⁵ I. DAMIŠ, *nav. dj.*, 252

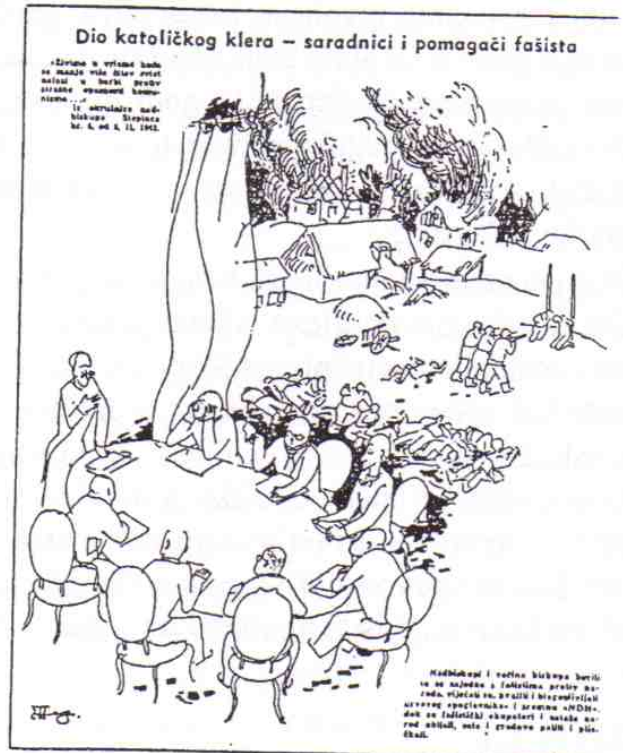
⁵⁶ Predsjednik Suda je 7. listopada dopustio obrani svjedočenje 7 od 35 voljnih da svjedoče. Tekst Stepinčeve obrane vidi u: M. LANDERCY, *Kardinal Stepinac*, Đakovački Selci, 1989., 543.

NEKA NE ZNA DESNICA — ŠTO ČINI LJEVICA.

»Nikad nisam ni vidio to zlo...!«

Vjesnik, 03.02.1946.

Nadbiskup i ostali biskupi bili su se najviše i najviše protiv nacista, ali su se u vrijeme nacizma i fašizma bavili s njima u ime Boga protiv njihove zločinačke politike...
Iz »Svjetlo« nadbiskupa Stepinca br. 4, od 4. 11. 1942.

Vjesnik, 28.01.1946.

»Jučer su nam pronašli zlato u franjevačkom samostanu...
»Pa zar nikad neće prestati sa protuvjerskom promičbom?«

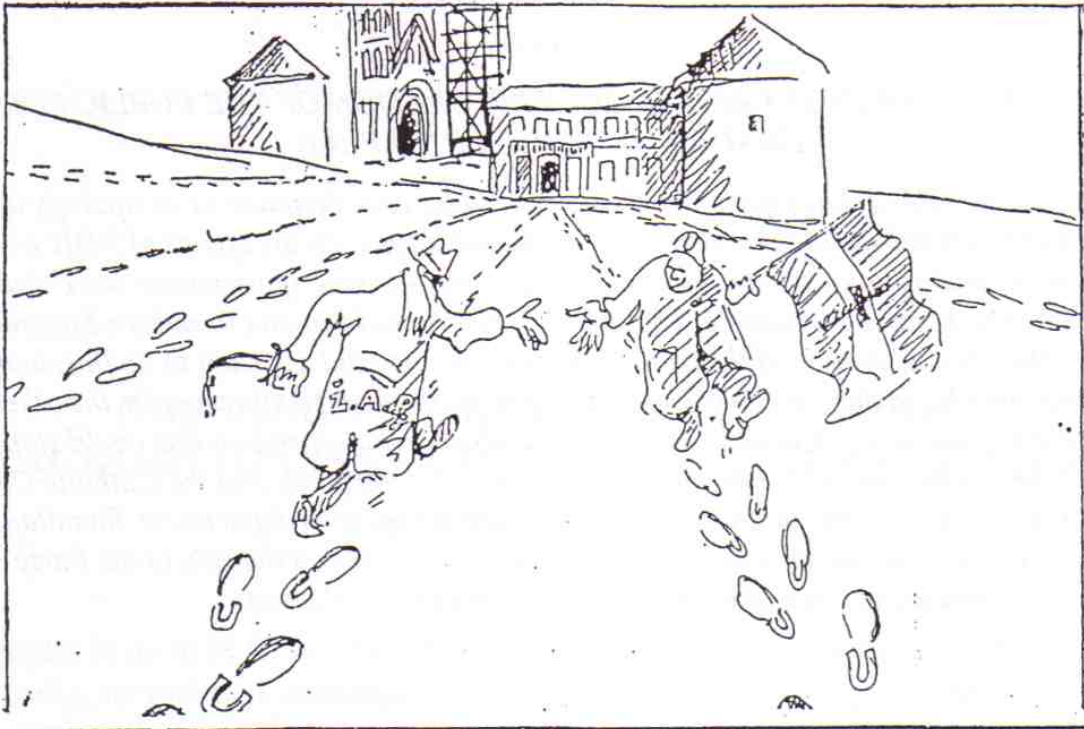
Vjesnik, 30.01.1946.

RAZGOVOR UGODNI...

Vjesnik, 26.06.1946.

SVI NJIHOVI PUTEVI YODE U ...

Vjesnik, 05.01.1946.

NEZAPOSLENE IZ GUNDULIĆEVE

— Kožu su nam odnijeli, a zastavu zaplijenili!! Što sad da radimo?

Vjesnik, 21.12.1945.

Summary

STATE AND COMMUNIST PARTY IN THE PREPARATION OF THE PUBLIC FOR THE TRIAL ON ARCHBISHOP STEPINAC

The Party leadership of that time understood pastoral letter of Stepinac as an apology of all the actions that happened during the war years. At the same time, all the effects of NDH were publicly blamed, and relations between the Church and the new government were every day weaker. The clash was unavoidable. Therefore, J. Broz asked Vatican to redraw Stepinac from Croatia before the beginning of the trial. However, the pope did not want to do this, maybe because these attacks on the Church in Croatia only strengthened its influence. On the other hand, the repressive »machinery« of the Party was already in function and no one could stop it anymore. All the blame and guilt were put on the shoulders of Stepinac and the Catholic Church – he was found guilty for some actions that simply could not be in his department. Simultaneously, Agitprop prepared the public and the entire public opinion was on the side of the Party. Therefore, no one could expect that after the trial Stepinac can be released.